

BALAGUER , 12 març 1985

ESPRIU, HOME DE CATALUNYA

El gruix colossal i profund en el seu significat de l'obra de Salvador Espriu em fa pensar que una disertació , tècnica ^{o no} , només enceta els perfils i els caires d'aquesta figura. Voldria, doncs, demanar perdó perquè tan sols podré insinuar alguna línia de força de la seva producció i, més, de la seva personalitat. Donar a conèixer, però, la tasca d'Espriu ens recau als professionals com una obligació tècnica acadèmica i civil. Obligació que, en aquest cas és falaguera i gratificant per la significació de la figura i de l'obra. Des d'ara agraeixo la vostra atenció i el fet d'homenatjar aqueix gran home.

La importància del ^asuara desaparegut poeta de Sinaera anirà creixent a mesura que la seva obra, encara mancada d'estudis clarament definitius es vagi coneixent m'és i més: una triple dimensió però, es va dibuixant per fer-ne un perfil admissible ja des d'ara: una exquisita sensibilitat, una fidelitat fèrria a la llengua, i un ideal d'ésser home amb els homes.

La primera línia del seu caràcter, la sensibilitat exquisida en farà un poeta reflexiu, esquiua a les sollicitacions baladreres del món i inclinat a la malencònica "meditació de la mort" amb què ell mateix defineix la seva obra. La segona, la fidelitat a la llengua en fa, juntament amb J.V.Foix, els exponents més alts de testimoni literari del nostre segle, i alhora el constitueixen en un coneixedor, aclaparador per al lector, de la precisa força dels mots, de llur contundència i expressivitat. Si a això hi afegim l'atmosfera inquietant que la sensibilitat exquisida li permet de crear, tindrem mostres de la més penetrant arquitectura literària dels temps moderns, i ens explicarem per què ha estat proposat per al Premi Nobel de manera repetida.

La tercera línia, ésser home amb els homes, ens dóna una de les components més acceptades pel públic de l'home Espriu: ha cantat per al seu poble "el meu poble i jo", fa dir a Pompeu Fabra, però és ell el profeta, el sal-va-dor (pels mots, per la llengua), de la dignitat dels que un dia es tenien per vençuts. Espriu, ell és un

Si observa el públic el títol de la disertació , diu : Espriu,
home de Catalunya ; i és un títol posat expressament, per tal com
entenc que la primera lliçó, la més assequible que ens ha deixat
Salvador Espriu, és la del cant de llibertat, d'alliberament més
ben dit, amb què sabé, en repetides ocasions, manifestar-se patint
amb el poble oprimít, i lluitant amb una bandera inabatible, la de
la llengua, (el cant com s'agradava de dir,) tot esperant aquella pau
i aquella alba que havien de venir : home malenconiós, acarat cons-
tantment a la consciència del final buit i profund de la Dama de
l'Alba, sabé, nogensmanys, elevar-se per damunt de la pròpia tristor
o del desencís profund personal per animar els seus a afirmar-se
essent allò que eren i que sempre seran : un poble, amb una llengua
i un futur.

La gent té Espriu per un poeta: i, a desgrat d'aquesta imatge,
acceptada i tal vegada nucli de la personalitat d'Espriu, ell és un

escriptor total, més total que no pas Foix, amb el qual personalment li trobo, per altra banda, més d'un contacte. Ha escrit novel·la, molta narració, teatre, poesia, ha tocat el surrealisme, el realisme naturalista, la sàtira -en això ~~diferència~~ ^{separava} de Foix- però també ^{hi trobem} una altra diferència : Espriu no ha entrat en el món de la premsa que abans de la guerra s'endugué tants afanys del poeta de Sarrià.

Espru comença la seva carrera literària després d'estudiar Dret i Història i quasi acabar la carrera -tercera- de Filologia Clàssica. Nascut el 1913, és un barceloní migpartit amb Arenys de Mar. El 1931 l'any de la segona república, Espriu, als seus dinou anys, cap a vint, publica dues novel·les : doctor RIP i LAIA. Ha començat la seva carrera literària amb rigor i amb algunes constants que es manifestaran al llarg de la seva obra : la mort, la mort pensada, assumida -el doctor RIP té el nom format per la inscripció clàssica de les nostres tombes - i la vida tràgica, especialment

la vida d'una dona . La preferència d'Espriu pel món de la dona, per la coratjosa dona en majúscula, es repetirà a Primera Història d'Ester, Antígona, i Una altra Fedra, si us Plau, a més de molts contes i els seus relats esperpèntics centrats a Sinera: l'Esperançeta Trinquis, Tereseta-que-baixava-les-escales, la ^{l' narrada} primera Fedra, o la vocació de destruir-se per excés, Ariadna...una galeria de personatges trets del real i mitificats, a vegades tremendament còmics i tot, però més comunament còmico-tràgics.

Que Espriu comença la carrera literària amb l'empenta que durà sempre, només és una constatació fàcil: immediatament que en comencem una anàlisi més profunda veiem que els elements que hi surten es repetiran més endavant, de la prosa al teatre, del teatre a la poesia; i que els mites, les insinuacions, els senyals i les reiteracions van dibuixant una obra circular, amb uns elements identificables, rics en suggeriments, recollits per l'autor en obres posteriors.

En efecte: Espriu repeteix no solament elements dels títols, sinó components dels seus mites constants: Té, en narrativa, Fedra; a finals de la seva producció escriu Una altra Fedra, si us plau. El primer llibre de Poemes duu per títol, Cementiri de Sinera; el nom de Sinera reapareix, a Llibre de Sinera, Ronda de Mort a Sinera, mentre Ariadna al Laberint grotesc té elements recollits, deixant la prosa primerenca, en obres poètiques posteriors com Les cançons d'Ariadna, i Final del Laberint. I no sabem si tenia intenció d'insistir en el tema d'Esther, car ens ha deixat un títol intrigant: primera Història d'Esther: tal vegada calia que se'n repetís algun element en una possible Segona Història?»

La Pell de Bruu. El mite, segons el crític Northrop Frye, ens presenta l'heroi com superior al lector. La ironia ens presentarà, per contra, l'heroi inferior al lector. En tot cas, el mite operarà en els dos supòsits, perquè, sempre partint de retalls de realitat permetrà a l'autor distanciar-nos, més enllà o més avall, dels seus personatges. Personatges que, segons com i

Des del començament Espriu es crea un univers molt seu, propi: i hi fa entrar ,mitificats, personatges i indrets. El mite com operació prèvia, substantiva i bàsica es troba als fonaments de l'obra d'Espriu .Per mite entendrem ara una presència fruit d'enamorament, el que Stendhal en deia cristal·lització :així, la ~~mar~~^{mar}, el país de Sinera (la petita pàtria) Konildsia (Catalunya), Lavínia (Barcelona) ,com a indrets ; i també, aviat, els temes de la mitologia clàssica greco-romana i, sumant-s'hi la mitologia i la història dels hebreus, que més endavant li serviran per bastir la comparança entre Israel i el poble català tant a la Primera Història d'Esther com a La Pell de Brau. El mite, segons el crític Northrop Frye, ens presenta l'heroi com superior al lector. La ironia ens presentarà, ~~per contra~~^{per contra}, l'heroi inferior al lector. En tot cas, el mite operarà en els dos supòsits, perquè, sempre partint de retalls de ralitat permetrà a l'autor distanciar-nos, més enlaire o més avall, dels seus personatges. Personatges que, segons com i

Vé la guerra i Espriu en sofreix no pas la terror del front
prou sovint, manejarà com titelles, -expresant-ho, encara, per reblar-
ho --; a Esther, a Final del Laberint, arreu, sense, però, que per-
din la seva grandesa. Juntament amb l'expressió creada a través
d'un procés de mite o ironia, ~~Espriu~~ o grotesc-sàtira, l'au-
tor, en una impressionant riquesa de registres, ^{obé} ens aboca lirisme
- l' autor s' interioritza i està com d' esquena a l lector, o ens
aboca epos, quan s' adreça al públic.

Doncs, així, des del començament Espriu dibuixa un univers
mitificat: no es mourà d'allí; sortosament per a ell, la guerra no
li impedeix de retrobar aquests mites quon, passada la contesa, es
dedicarà a la poesia i al teatre, on mantindrà els tres mites :

- 1) de ls personatges : la Trinquis, Eleuteri, L'Altíssim, Tereseta, Vasthi, Esther, Efrem Pedagóg, Aina Cohen... ~~na~~
- 2) segon mite, el de les persones: Salom (Espriu) Maria Castelló o Tomeu (Rosselló-Pòrcel) i fins mossèn Silví.
- 3) I el tercer mite, els llocs, ja esmentats abans, afegint-hi Susa i Sepharad, (Espanya).

pels morts, per tots els caiguts . Segueix ara un silenci, un

Vé la guerra i Espriu en sofreix no pas la terror del front -treballà a l'Auditoria de Guerra - sinó l'esfondrada comunitaria. Es dels catalans plenament conscients que Catalunya perd la guerra, que ,com a poble, patirem una postguerra terrible, aqueixa postguerra de la qual alguns sembla que volen oblidar-se o intentar fer creure a les noves generacions que només en foren víctimes els d'un color polític, quan la realitat que calia proclamar als quatre vents era que la desfeta fou global per al nostre poble.

Tot just acabada la guerra, Espriu deixa de moment la prosa narrativa i comença la redacció d'Antígona, aprofitant el mite de la filla tràgica d'Edip per fer-nos reflexionar sobre la guerra fratricida. Etèocles i Polinices són ~~dos~~ germans, i el fet que guanyi el bàndol d'un d'ells deixa Polinices estès al camp de batalla amb la prohibició del nou tirà Creont, que sigui enterrat : Antígona, que no entèn de polítiques, contravé l'ordre de Creont i enterra el seu germà , i és emparedada. En aquesta obra, que no pogué estrenar-se fins el 1955, Espriu proclama el respecte pels vençuts i la pietat pels morts, per tots els caiguts . Segueix ara un silenci, un silenci

Les roques negres - m'atrauen a naufragi.

en el qual els mots que el poeta posa en boca de la petita Antígona, haurien hagut de ressonar en aquella postguerra, pels camins i els terrats :

Que la maledicció s'acabi amb mi i que el poble,

oblidant el que el divideix, pugui treballar.

Que pugui treballar, i tant de bo que tu, rei, i

tots vosaltres, el vulgueu i el sapigueu servir.

Aquest silenci es trenca, amb sorpresa de tots, el 1946, quan Espriu irromp novament, obertament, però dins la poesia. Una veu clara, dolguda, agònica quasi : el primer llibre, Cementiri de Sinera. Una elegia, una evocació del món feliç de la infantesa, perdut per sempre, refet a través d'uns mots tristos, en què el poeta es defineix com a meditador de la mort: només els xiprers li fan companyia. Els substantius hi abunden més que no els adjectius: xiprers, vinya, camí, sorra, barca, arbre. La Sinera, la "petita pàtria"! Els ulls sabien - tot el repòs i l'ordre - d'una petita pàtria No sé l'indret de l'illa - de l'esperança: només - que ~~el~~ sang que no he vessat - m'ha destruït el món.

Les roques negres - m'atrauen a naufragi.

Captiu del càntic,-el meu esforç inútil - qui pot guiar-me a l'alba ?

Se sent ja,captiu del càntic. No li queden sinó els mots. Allò que se'n dirà "el nom de cada cosa ". Aquest càntic només és / insinuat com beneficiós als altres : de moment,és una veu personal, però la correntia seca dels seus versos curts ens dóna ja les claus de la seva poesia posterior.

Poesia que reprèn el 1952 amb Mrs.Death (la mort) i Les Hores. A Mrs. Death ens dóna alguns indicis de les seves mitificacions: hi apareixen ds captaires, una imatge constant en Espriu.

Al voltant de la meva-autoritat, la roda-essencial dels necis- i la sang, on cendregen -tristos amors, tot l'odi-contra vençuts i amos.....Advers al vent ! (Espriu es defineix ell així,"advers al vent,navili desarborat"!). Hi ha la rialla amarga dels titelles, un altre element constant en Espriu,però també els habitants pacífics,enyorats,d'un món possible :l'home lliure, la benigna olor de terra -i pa llescat a taula: l'adjectiu benigne es repeteix "benigne aire nocturn que atansa-claror de font."

A Les Hores, els elements del record, de la il·lusió de pau, de la dolça benignitat de l'ordre més natural i digne ressurten: l'arbre, el veler, la nau, la terra que estimo, el somni lent, la llibertat (en el Poema sobre Prometeu)... i altra vegada, en un ritme sostingut, arbre, casa, terra, gleva, dona, solc.

Una altra imatge de pau s'hi afegeix : la clara pluja sobre els sembrats, que repetirà a Mrs. Death i a La Pell de Brau.

Dessota aquesta frisança de pau, d'ordre, d'equilibri, de benignitat, guspireja la consciència del destí del poeta en tant que profeta , que oracle : en aquest cas, defensor de la llengua : Mrs. D).

Copi veiem, El càntic és lluny-i la greu campana-toca pels difunts.

emmudi... sper Ara he de callar -que no tinc prou força- contra tant de mal.

pot ser útil als altres. Serà, però, possible, aquella llum ?

En un estrany buit -manen el silenci-i la solitud.

Amb el Cami Sols queden uns noms :-arbre, casa, terra, -gleva, dona, solc.

(Les Hores) Només fràgils mots-de la meva llengua, -arrel i llavor.

parlant, llibres d'Esprau. Per a Castellet, el llibre conté el...

.../...

decisives per comp Secretes llavis m' imposen - l' enigma que anomena-
la posterior: som viure. Jo, solitari - llegidor de profètics - vols
alguns enigmes no de falcons, voldria - guiar tan doloros^s - somnis

Per començar, dels altres homes - cap a clarors llunyanes...

tencial. Es, desdobl Si em deixaven - servir el trist, el dèbil - pas
contra el pa " - i l de vençuts i fer - ne - mort militar, amb alte -
viure eixut, ànima banderes tremoloses - de la ciutat salvada !

El poeta és preson Aleshores ja foren - els meus versos com llances -
presó " - lentes ho immortals, i l' imperi - d' eterna llum vindria -
"nit sense veus " - per vella plata d' arbres (" Les Oliveres " Mrs. D).

meu Com veiem, és constant el doble testimoni: ell se sent abatut,
i emmudit, espera la mort. Això no obstant, entreveu que el seu cant
pot ser útil als altres. Serà, però, possible, aquella llum ?

Amb el Caminant i el Mur (ell i la mort un cop més) tornem
a un llibre dens, dolgudíssim, un dels més lúcids, espiritualment
parlant, llibres d'Esprau. Per a Castellet, el llibre conté claus

El record, doncs, és penyora de salvació. Hi hagué un temps in-
fantil pur. El poeta, en el fons, no desespera de tornar-hi.

decisives per comprendre la poesia anterior i indicis del que serà la posterior: som a 1954. Convé fer la salvedat que conté també alguns enigmes no esclarits encara.

Per començar, el llibre mostra una problemàtica personal existencial. Es desdobra en vida quotidiana enfora " el meu diari odi contra el pa "-i la vida privada. La mort és tal vegada aquest viure eixut, ànima endins, tan semblant a la nit obscura dels místics? El poeta és presoner de la pròpia existència: "odi altíssim de la presó" " lentes hores " "el mur de la nit " (mort), "el fosc reialme" "nit sense veus ". "el buit esglai" " el domini de la nit" i "el meu vell preu, la mort". En aquest llibre hi ha una melodia abatuda i greu, salvada només per un fil esperançat, palès en aquest tannka a la manera japonesa : ENCARA NO

Perquè retorna- quan sóc perdut en l'ombra- un debilíssim - record d'infant, les ales- passen sense tocar-me.

El record, doncs, és penyora de salvació. Hi hagué un temps infantil pur. El poeta, en el fons, no desespera de tornar-hi.

sense més norma que els mals sentiments, et definixen com a

La llengua intriga el poeta. Vol testimoniar-la, fer-la monument, o fer-li un monument. El món dels records d'infantesa, de la pau perduda per la guerra civil o tothora amenaçada per l'odi fratern, l'aclaparadora impressió de poble sotmès, vençut; la sà-tira i la comicitat a frec de l'esbalçader de la tragèdia, li inspiren Primera Història d'Esther, obra teatral on barreja els titelles que ell veia de petit a la plaça de Sinera -ara emmotllats als seus desigs -amb personatges reals, amb l'homenatge a B. Rosselló-Pòrcel, i amb els mites de persones/personatges constants en la seva obra: Però Primera Història d'Esther és més :és un monument colossal a la llengua, en tant que diccionari/s, capaç de tots els registres, de tots els nivells, des del caló al de murrialla, o al més elevat. L'obra fou estrenada el 1957 i s'ha constituït en un dels clàssics del nostre tatre de ~~finimaha~~ la segona meitat del segle XX.

Les al·lusions morals n'esquitxen el text:

de composició : ALTISSIM :al nostre segle erudit i romàntic,

sense més norma que els mals sentiments, et defineixen com a figures de delictes, en un parpelleig, llengües, idees, pistrincs, inòpies, gestos, raneres, penellons i races.

I si de tu s'encatenen i t'encasellen, hom et despatxa, enmig de dictaris, a qualsevol patíbul...

El 1955 publica Final del Laberint. El laberint és també constant en Espriu. Ariadna al Laberint Grotesc és un seu llibre de proses. El laberint de Creta, la presonera Ariadna, l'alliberador Teseu, constitueixen una altra simbologia espriuenca.

El lent dolor / el meu extrem hivern / els molt piadosos arbres / l'obscura presó / el compassiu somriure / els mercats altíssims de la llum

Insisteix en la soledat, l'esperança llunyana, aquell elevat, inassequible univers de pau. Un complement del llibre el constitueixen les Cançons d'Ariadna, també desolades, bellíssimes de composició : ...a l'estança -on ulls de fred et guarden...

Cap a 1960 es produeix un tombant en la dinàmica i els temes de la poesia catalana : Castellet i Molas ho van assenyalar en el seu important llibre Poesia Catalana segle XX : el poeta, els poetes, es constitueixen en cantors de la realitat; "hem baixat al carrer," deia Jordi Sarsanedas que irrompia el primer en aquest declarat corrent, amb La Rambla de Les Flors. Eren els moments de la protesta assumida, sorgia la Nova Cançó, i políticament les aigües es removien : ^{primers sindicats} (en seguiria la rebel·lió estudiantil, l'aturada de la provisió de places universitàries coincidint amb l'augment espectacular d'estudiants: un xic més tard, l'expulsió de més d'un centenar de professors universitaris considerats perillosos. Els poetes tiren un xic cap al populisme o, pel cap baix, diuen al poble que és poble. Espriu, sempre dens, sempre agudament, ~~monumental~~ dolorosament lúcid, escriu La Pell de Brau. Fou, ben cert, la ruptura amb la poesia personal, la cristal·lització del poeta-profeta. A La Pell de Brau Espriu, a la manera dels profetes de la Bíblia, par-

futur per a tots:

la en segona persona, ja sigui a l'amic, al compatriota, ja sigui a Sepharad, Espanya, aquesta entitat històrica feta d'enfrontaments. Sepharad és el nom que els jueus (sefardites) donaren a Espanya. I Espriu demana que la guerra fratricida no torni mai més: per a això demana que hi hagi comprensió per a les parles, per a les diferents maneres, avorreix els tirans -el tirà, ja esmentat abans, als llibres anteriors. Però, dins el corrent de claredat i explicitació dels poemes en aquell moment, i perquè ara sí que ha sortit, breument, ell, de l'angoixa purament existencial, diu les coses amb una claredat tallant, dura i alhora clement, equilibri que només ell podia assolir :

Si corres sempre endins -de la nit del teu odi-cavall foll Sepharad -el fuet i l'espasa-t'han de governar.
No pot escollir príncep -qui vessa sang... Amb el foc primer cremes -la llibertat.

Però hi ha el somni. No pas el somni del retorn a la infantesa d'aquell ordre, sinó el somni col·lectiu, de pau i concòrdia, i un futur per a tots:

" Per què us quedeu aquí-en aquest país aspre i sec -
 ple de sang ?- No és certament aquesta-la millor terra
 que trobàveu-a través de l'ample -temps de prova- de
 la Golah! Nosaltres, amb un lleu somriure-que ens apro-
 pa al record -dels pares i dels avis -responem només :

" en el nostre somni, sí."

Es el tema de Oh, que cansat estic de la meva covarda... de
El caminant i el mur. Voldria arr-me'n , però una més alta fide-
 litat em rebla en aquest país.

La denúncia ^{moral} de la inversió de valors és constant: nosaltres , els
 del nostre poble, som senyors ara destronats per innobles traïdors:

El servent es passeja -dalt del cavall-del príncep que
 camina -ara descalç- Amb un garrot amida-esquena i cap -
 de l'amo que perdia -sempre callant-fins el darrer vestigi-
 de dignitat.

La decisió de plantar cara, amb les armes de la raó i del mot,
 hi és ben palesa :

Direm la veritat, sense repòs ,
per l'honor de servir , sota els peus de tots.

...
Amb la cançó, bastim en la foscor -altes parets de somni
a recer d'aquest torb .- Ve per la nit remor de moltes
fonts:- anem tancant les portes a la por.

Hi ha un programa, el somni, però fet edifici, bastit, elevat realment. Si el somni és sentit comunitàriament, *es torna* realitat:

... Només el somni
—la utopia— de llibertat ens mantindrà fidels a la
crida d'«allò que cal fer», amb una «esperança deses-
perança»:

*El somni de llibertat esdevé la cadena
que em lliga ja per sempre al meu cant dolorós.
M'he compadit dels homes, de la freda tristesa
de l'estrany temps dels homes endinsats en la mort.
I els portava cristall i cremor de paraules,
clarosos noms que diuen els vells llavis del foc.*

Però la llibertat no és un regal. Cal guanyar-la. I Espriu proposa de fer-ho pel diàleg, difícil, però sempre partint ^{del fet} que els dialogants són iguals, no pas "ells" més amunt que "nosaltres". Aquesta manera d'entendre el diàleg és particularment actual en aquests dies.

En la llei i en el pacte -que sempre guardaràs -en la duresa del diàleg - amb els qui et són iguals -edifica el lent temple -del teu treball,-alça la nova casa - en el solar - que designes amb el nom - de llibertat.

Redactat entre 1957 i 1958, aquest llibre, editat el 1960, presagiava ja els plantejaments oberts del redreç català, des d'uns supòsits de dignitat i coratge.

Com un retorn als temes personals, ara que ha llançat directament el seu clam al seu poble, Salvador Espriu ens dóna a continuació Llibre de Sinera . Cansat, cansat de debò, el poeta s'acara novament al paisatge de Sinera en versos que ja són només meditació, no clam.

pa

Espriu encara oferiria un altre llibre, Setmana Santa,
 Amb tot, ja està tocat, ja té la impressió que els seus mots no s'on
 debades. En tot cas, els deixa en el clar aire de la tarda, ell que
 se sent moridor.

He donat la meva vida pel difícil guany
 d'unes poques paraules despullades.

Però al final, precisament al final del llibre, certifica el seu tes-
 timoni, ja inserit, qui sap, en la història :

“ Però en la sequedat arrela el pi-crescut des d'ella cap
 al lliure vent -que ordeno i dic amb unes poques lletres -
 d'una breu i molt noble i eterna paraula:- m'alço vell
 tronc damunt la vella mar,-ombrejo i guardo el pas del
 meu camí -reposa en mi la llum i encalmo ja la nit -
 torno la dura veu en nu roquer del cant.”

I per reblar la fusió del poeta amb els seus, innegable, la cita
 final del llibre, treta de la segona carta als corintis, 7-3:

“ Em sento morir quan moriu -i em sento viure quan viviu.”
 Subratllat als llibres sants sota l'epígraf "El mateix destí en
 la vida i en la mort.

Esprui encara oferiria un altre llibre , Setmana Santa, abans del qual ,però, ja s'havien començat a editar les Poesies completes de l'autor, senyal que, virtualment, ell donava per enllestit el cercle -perquè una obra circular és - del seu quefer poètic. Llavors, una obra teatral més, Una altra Fedra, si us Plau, a petició de Núria Espert, que recrea el dilema de la dona davant el temps : Fedra reviu en el fill i ^{sobrevingut} amor del pare. Tanmateix, també aquí Espriu introdueix persones de Sinera, éssers del poble, actuals si voleu, que actuen com espectadors de la tragèdia, o de la patètica història, de Fedra. Tres persones de Sinera, que ell ha mitificat (a més de les quatre de la tragèdia grega)...i encara Thànatos, la Mort. La mort i una passió que només Fedra entén :

- Fedra, tan orgullosa, ha perdut el pudor.
- Quan la passió amorosa ha estat mai compatible amb el pudor?

o o o

Si provàvem -difícil i potser imprudent- propòsit- de sintetitzar l'univers i la dinàmica interna espriuana, ens trobarem amb la necessitat de deixar fora de la nostra anàlisi -fins i tot en el cas que fos més dilatada i profunda que aquestes notes -de deixar fora, dic, molts elements. A utilitat dels qui s'hi acosten amb honesta actitud de tempteig, direm que Espriu com a narrador és líric i esperpèntic alhora, cru i delicat. Una perfecció i rigor lingüístics extrems avalen una densa obra narrativa. Quan s'inclinà per la poesia aquesta perfecció lingüística li va servir de molt.

Direm encara que Espriu, com a poeta, presenta tres components: a) la satírico-grotesca / la lírico-elegíaca / i la civil, tot servit per símbols de vegades clars, de vegades -per sort per a la poesia i la seva màgia-, obscurs.

I com a dramaturg, se'ns presenta sobretot, simbòlic. (pensem en la comparança Israel-Catalunya o en les referències a la terra i al destí que trobem en els tipus femenins ~~de Hamlet i de Othello~~ d'Esther, d'Antígona i la 2ª Fedra.

24

Com a escriptor en general, dins el panorama generacional de la literatura catalana, Espriu pertany a les generacions, dilatadament, de ^{J. Vicens Vives (1910)} Màrius Torres (n.1910) ^{Joaquim (1911)} Mª Aurèlia Capmany (n.1918), Manuel de ^{J. Teixidor (1913)} Pedrolo (n.1918), ^{J. Vingola (1914)} Teresa Pàmias (n.1919), ^{Josep Palau i Fabre (n.1917)} Antoni Mª Badia i Margarit (n.1920), Avel·lí A^{rt}ís-Gener (n.1912) Pere Calders, (n.1912) o Lluís Ferran de Pol, (n.1911). Es a dir, una generació o unes generacions que o fan la guerra o la viuen a les portes de fer-la. La gent nascuts entre 1910 i 1920: la Catalunya ideal, pretesa, somiada, que derivava de l'acció primera de Prat de la Riba i passava per l'impuls modernitzador dels anys vint, amb una Barcelona -sobretot Barcelona - constituïda en una ciutat capdavantera, intel·lectualment i artística, a Europa, la van viure aquesta gent, estripats i llançats a tots els vents del món o a la fosca de l'exili interior en acabar-se la guerra. Nascuts els anys immediatament posteriors a la mort de Maragall o immediatament anteriors a Primo de Rivera, van veure coses positives i coses molt negatives: tots ells han restat fidels més o menys polititzats, a la llengua i al "servei d'aquest poble".

Actitud davant la llengua

De totes aquestes personalitats, cap d'elles, llevat d'Espriu, no haurà aconseguit de fer-se "poble" en el sentit que els compatriotes vegin en ell algú que els fou senyal, guia, llum. Alguns dels escriptors esmentats aconseguiran popularitat en tant que autors que queden autodefinits pel que escriuen. A Espriu, en canvi, el poble ha acabat sentint-lo com una "veu", que és el privilegi d'alguns creadors, particularment poetes. Al llarg del segle XX, des de la mort de Verdaguer, arribaren a masses de gent només Sagarra i Folch i Torres: Espriu anava en camí d'esdevenir no pas un poeta popular -a la manera de Verdaguer- sinó d'un poeta estimat: si b'e la popularitat en el seu cas no ~~adonament~~ prenia formes multitudinàries -era impensable, salvades totes les distàncies socials i demogràfiques en un enterrament com el de mossèn Cinto-, en canvi es produïa una identificació per part del poble amb allò que de més profundament sentit, la llengua i la terra, Espriu cantava. I en això sí que té un encès punt de contacte amb Verdaguer: si la gent sap la lletra de El Cant dels Ocells, El Virolai o l'Emigrant, també sap Oh, que cansat estic d'aquesta... o Ara digueu, la ginesta floreix... o De vegades és necessari i forçós que un home mori per un poble...

A c t i t u d d a v a n t l a l l e n g u a

Espru escriu en català, buscant rigor, eficàcia, impacte segur. No tant un impacte fabricat, com un impacte que ja el sentia ell a dins, per raó del seu enorme coneixement de la llengua, allò de "el mot de cada cosa". Observo en Espru una mena de fixesa dels mots, dels elements lexicals, -poc modificats per la presència dels gramticals- que fa que la seva llengua no vibri: com si digués: "el mot no ha de vibrar, (com en Carner o Sagarra), ha de restar empedreït, dur, clavat (com en Foix)".

Aquest ús directe, sorprenentment net i tallant dels mots, li serveix per fixar o expressar les seves obsessions: la mort, el cansament, la soledat, la fosca -o la ceguesa -el descens de les escales, la nit, la crueltat, els desfavortis de la fortuna i de la bellesa, els tollits... a través de mites i de símbols. *"Densitat abluçant de l'estil."*

A c t i t u d a m b e l l m a t e i x

Se sent sol, condemnat al silenci -ric, tanmateix -, caminant vers la mort, única veritat de què pot estar segur.

No lluito més. Et deixo -el sepulcre vastíssim- que fou terra dels pares, -somni, sentit. Em moro - perquè no sé com viure.

I aquesta veritat la repeteix al llarg de la seva obra, patèticament, assumidament

Pregunta el lent ric-ric :- si cegues mans et cerquen-encara ets aquí ? - A les palpentes, nit. - Si et sents presa segura,-on fugir ? - Quan t'assenyali el dit,-per endinsar-te en l'ombra - digues que sí.

Fugir ? Ne res no serviria No en sap :

(Oh, que cansat estic.)...

Res d'això, tampoc això :-cap altra resposta-en la foscor,-cap accés al centre -immòbil del torb .

(Promet Res d'això, tampoc això :-si vull m'empresono-dintre del meu clos .- Puc / si me n'allunyo-esguardar-me sol.

Aquest Res d'això, tampoc això : - a l'angoixa tanco-la porta de cop. - Un a un baixava- tots els esglaons.- Davallo a la cega - quietud del pou.

Sortosament, Espriu no s'autocompadeix. En tot cas, i ja des dels primers llibres, formula, juntament amb la desesperança personal, la consciència d'unitat amb els altres, de com-patriotisme, ésser home entre els homes i per a ells .

I això serà...../..... l'

A c t i t u d d a v a n t e l s h o m e s :

Accepta el destí de fondre's en la mort, individualment. Però quem vol salvar. La compassió en tot cas es dóna, des d'un mateix nivell amb els altres sofrents, per als quals és profeta:

Jo solitari-llegidor de profètics -vols de falcons, voldria-guiar tan dolorosos -somis dels altres homes cap a clarors llunyanes -d'aquell cel.

Què pot fer ? Salvar-los els mots, la llengua:

Silenciós m'alço, rei de la nit,-
i em sé servent dels homes de dolor.

(Prometeu) El somni de llibertat esdevé la cadena que em lliga ja per sempre al meu cant dolorós. m'he compadit dels homes.

Aquest destí nou, no pas de lamentar-se ell,-que tanmateix, continua sentint-se sol, desvalgut, inexplicablement abocat a l'estúpida mort, única certesa. Aquest destí nou, doncs, però, que el fa cantar per als altres, útil als altres, l'engrescarà repetidament:

Escollit entre prínceps- captaires, ja en la riba -
feliç, pel vespre passo -portant llum de paraules.-
He convertit vells somnis-en la petita ofrena-
d'una veu. De l'angoixa-del torrent m'allibero,-
oblidant i perdent-me -en lentes aigües clares.

El somni de la identitat assumida, el fa travessar tota l'angoixa
de la situació de persecució, en l'esperança del futur col·lectiu :

Si podien, però, durar-la llum parada, l'ordre clar-
dels xiprers, de les vinyes, dels sembrats,-
la nostra llengua, el lent esguard - damunt de cada
cosa que he estimat !
Voltats de por, enmig del glaç-de burles i rialles
d'albardans,

hem dit els mots que són la sang-
d'aquest vell poble que volem salvar.

Cal, però, lluitar cada dia :

He donat la meua vida per l difícil guany-
d'unes poques paraules despullades.

Es l'arma del poeta: la dignitat serena, dura

en la seva diamantina condició, d'home d'una pàtria, germà dels altres homes de la pàtria, destinat a la mort, capaç de deixar un cant -el cant - a tots els qui com ell creuen, i fins als qui no creuen en el redreç del poble :

Repreniem el somni tenaç- -contra el bou, el serpent, el senglar- de la nostra difícil bondat - de la nostra viril dignitat- de la nostra fidel llibertat.

Tenim laraó - contra bords i lladres -el meu poble i jo.-
Salvàvem els mots- de la nostra llengua -el meu poble i jo.
A baixar graons -de dol apreniem -el meu poble i jo. -
Davallats al pou -esguardem enlaire -el meu poble i jo.
Ens alcem tots dos -en encesa espera - el meu poble i jo.

I el poeta abandona les actituds massa temoroses. El seu poble, la seva llengua li retornen llum on hi havia fosca, moviment on hi havia paràlisi:

Caldrà que digui -de seguida prou -que vulgui ara -
caminar de nou -alçat, sense repòs- per sempre més-
home salvat en poble.

i ho comunica als altres.

El seu poble és cada cop més a la vora. ^{ell} Ja no solament se li adreça donant consells, sinó que oficia com un sacerdot, un profeta, un cabdill, davant els joves :

Ara digueu - la ginesta floreix,
arreu als camps hi ha vermell de roselles
(vermell i groc)

Ara digueu : ens mantindrem fidels per sempre més
al servei d'aquest poble.

I això dia a dia, esperançats, humils, tenaços, invencibles, ell i el seu poble :

Provarem d'alçar en la sorra
el palau perillós dels nostres somnis
i aprendrem aquesta lliçó humil
al llarg de tot el temps del cansament,
car sols així som lliures de combatre
per l'última victòria damunt l'esglai.
Escolta, Sepharad: els homes no poden ser
si no són lliures.
I cridi la veu de tot el poble : Amen.